

Óvó úr vagy óvónő? Szakmásodás és az óvópedagógusi pálya feminizálódása

Kéri Katalin

Soproni Egyetem BPK – Selye János Egyetem TK

Absztrakt

A tanulmány összefoglaló áttekintést ad arról, hogy a hazai óvodáztatás 1828-as megindulását követően milyen lépésekben épült ki a 19. századi Magyarországon az óvóképzés, miként vált szakmává az óvópedagógusi hivatás. Forrásalapként a korabeli jogi dokumentumokra, tanügyi tanácskozási jegyzőkönyvekre és sajtócikkekre támaszkodva vizsgáljuk azt, hogy a kezdetben szinte csakis férfiak által művelt óvodai nevelői munka miként vált a századfordulóra szinte kizárólag női foglalkozássá, kiemelve a pálya elnőiesedésének folyamatát kísérő viták főbb témáit és érveit.

Kulcsszavak: óvónőképzés, óvodatörténet, sajtótörténet, professziótörténet, 19. század

Bevezetés

Az óvodatörténeti, ehhez kapcsolódóan az óvópedagógus-képzéssel és -szakmával kapcsolatos kutatások világszerte sok évtizedes múltra tekinthetnek vissza. Nem csupán a neveléstörténetnek, hanem a 18–20. század művelődés- és társadalomtörténetének, a polgárosodás és a nemzetállamok kialakulása időszakának is fontos szelete volt az óvodaügy és az értelmiségi pályák esetében végbement szakmásodás. Egy, a nemzetközi térben jól ismert és sokat idézett mű, a *The Transatlantic Kindergarten* című munka fejezeteiből világosan kitűnik, hogy az óvodáztatás története, az óvodás korú gyermekekkel foglalkozó szakemberek képzési és munkaköri jellemzői a nyugati világ országaiban sok-sok hasonló vonással írhatók le (Taylor Allen, 2017). Ugyanezt tükrözi a franciaországi *Histoire de l'Éducation* című folyóirat egyik korábbi, tematikus száma, mely az óvodaügyről szólt (Luc, 1999). Bőséges az irodalma a tárgyidőszakot tekintve a tématerület szempontjából fontos nőnevelés történetének is, és jól láthatóan világszerte kutatásra érdemes témának tartják a neveléstörténészek ezzel együtt annak a folyamatnak a részletes feltárását, hogy miként vált – hasonlóan a tanító(női) szakmához – az óvodáztatás kezdetekor még csakis a férfiak számára megfelelőnek tartott kiseddívői pálya a 19. század végére túlnyomórészt női foglalkozássá.

Kutatásaink középpontjában ennek a folyamatnak a magyarországi vizsgálata állt, ehhez Peres Sándor, Morlin Emil, Végh József, Draskovits Pál, Vág Ottó, Kelemen Elemér, Zibolen Endre, Mészáros István, Podráczy Judit, Kurucz Rózsa, Baska Gabriella, Hegedűs Judit, Pukánszky Béla, Patyi Gábor és más kutatók munkássága adta vizsgálódásunk szakirodalmi alapját. Arra kerestük a választ, hogy milyen főbb lépésekben ragadható meg az óvópedagógusi pálya 19. század végére már jelentősnek mondható elnöiesedése; vizsgáltuk ehhez kapcsolódóan a politikai diskurzusból és (főként) a sajtótermékekből feltárható viták, azok érvkészletének elemeit. Kérdéseink megválaszolásához forrásként egyrészt az időszak téma szempontjából releváns törvénykezését, valamint a korabeli sajtó (Nevelési Emléklapok, Pesti Divatlap, Nemzeti Nőnevelés, Néptanítók Lapja, Kisdednevelés, kolozsvári Vasárnapi Újság, Pesti Hírlap) cikkanyagát használtuk, ezekből tájékozódunk arról, hogy az óvóképzés, illetve a férfiak és nők alkalmasságának kérdése milyen kontextusban jelent meg a 19. században.

Az óvodaügy és az óvóképzés kezdetei Magyarországon

A 19. század elején a történeti Magyarországon is elindult az óvodáztatás és az óvóképzés. Az első óvodaszervező Brunsvik Teréz grófnő (1775–1861) volt, és az általa létrehozott óvodákat más európai és későbbi magyarországi óvóképzőkhöz hasonlóan az jellemezte, hogy ezek nem a mai fogalmaink szerinti intézmények voltak, sokkal inkább kisgyermekiskolák. Pukánszky Béla összegzése szerint „Első óvodáinkban – az őrzésen, gondozáson kívül – sokféle *hasznos ismeretre* is megtanították a gyerekeket. Akárcsak az iskolában, itt is folyt már a *betűismeret, az olvasás tanítása*, ami vallástani ismeretek elsajátításával párosult.” (Pukánszky & Nóbik, 2013, o.n.) Mészáros István arra mutatott rá, hogy az első magyar óvodákban tulajdonképpen „Pestalozzi didaktikai elveinek szellemében, az általa kidolgozott beszéd- és értelemgyakorlatok (*Anschauungsunterricht*) óvodai alkalmazása” történt (Mészáros, 1983, p. 125). Az iskolai munkához hasonló óvodai oktatói-nevelői feladatokra eleinte alapvetően férfiakat vártak és alkalmaztak, számos esetben olyanokat, akik tanítóként dolgoztak, szereztek korábban képesítést. Az óvoda „iskolaszerű” szerepét Magyarországon az 1840-es évek közepén is megerősítették. A Nevelési Emléklapok 1848-ban megjelent 6. füzetében egy több oldalas részt tartalmazott az óvodáztatásról. Az első magyar tanítói gyűlés keretei között tárgyalták az óvodák ügyét (a szakosztály elnökévé közfelkiáltással megválasztva Ney Ferencet), a kisdedovási lényegét így definiálva: „Az óvoda nem lévén iskola, hanem valóságos elemi köznevelési intézet, a kisdedovási feladata nem tanítás, hanem óvás, erőfejlesztés, s minden nevelés leggyakorlatibb tényezője, a szoktatás.” (Jegyzőkönyv, 1848, p. 12).

Az óvodákban folyó nevelés fő céljai, tartalma, keretei csak egy hosszabb folyamat során kristályosodtak ki hazánkban is. Ezzel szorosan összefüggött az a jelenség, hogy a 19. század elején és közepén még jól láthatóan több

kifejezést használtak az óvoda, az óvodában dolgozó személyek és az óvodában nevelt gyerekekkel kapcsolatban. A legelső magyarországi óvodákat Mészáros István összefoglalása szerint Brunsvik Teréz grófnő és munkatársai német nevekkkel emlegették, majd megszülettek ezeknek a kifejezéseknek a magyar tükörfordításai, mint például *Versammlungs-Ort für kleine Kinder*, *Kleinkinderschule*, *Kleinkinder Wart Anstalt*, *Kleinkinder-Bewahr- und Bildungsanstalt*, *Kleinkinder-Bewahranstalt*, *Bewahrschule* (Mészáros, 1979, pp. 82–84). Ney Ferenc (aki sokat tett a napjainkban általánosan használt óvoda kifejezés meghonosításáért) 1847-ben a Társalkodó című lapban több részes cikkben írt a Magyarországon akkoriban újnak számító intézmény névváltozatairól. Összegző írása szerint a legelső hazai óvoda kisdedek ör-iskolai intézete, majd Angyalkert néven lett magyarul ismert, és további intézményekre használták még a gyermekkert, elemke, védintézet, kisdedóvó-intézet, óvó-intézet, kisgyermekek védintézete, kisdedóvó, kisdedóvó iskola, védiskola, kisded intézet, kisded-ovoda, ovoda, kisded ovda, ovda, játszóiskola, gyermekörde, gyámintézet, kenyériskola, előiskola, gyermekmenhely, menedékház neveket (Ney, 1847, p. 78). Az elnevezésben ugyan később is volt ingadozás, de visszatekintve látszik, hogy az intézménytípus neve 1848-ban tulajdonképpen eldőlt: Mészáros István írja az, forrásként a Pesten kiadott Nevelési Emléklapok 63–67. közötti oldalait idézve, hogy „az 1848 júliusában megtartott első hazai tanügyi kongresszus hivatalos jegyzőkönyvében a kisdedovási kifejezés a kisgyermekek egész szervezett oktatás- és nevelés-ügyét jelentette, az óvoda szó pedig magát a konkrét intézményt” (Mészáros, 1979, p. 83).

A növédeket *kisded*, óvonc, a velük dolgozókat *ovó*, *nevelő*, *óvó úr* és más kifejezésekkel nevezték meg a reformkorban. A gyerekekkel való foglalkozásra akkoriban leggyakrabban használt kifejezések az óvás, és a *fejtés* (= fejlesztés, kibontakoztatás, a test, a szellem és a kedély művelése), az erőfejtés és a szoktatás voltak (Jegyzőkönyv, 1848, p. 12.) Az intézménytípus névvel kapcsolatos változatosság és ingadozás akkoriban más országokban is jellemző volt: *maternal school*, *infant school*, *école infantine*, *école maternelle*, a Fröbel intézmény-modelljét követő helyszíneken pedig a *Kindergarten*, *jardin des enfants* és más kifejezések terjedtek el.

Szakmásodás a reformkortól 1867-ig

A tanítói és tanári szakma professziótörténetét már több külföldi és hazai szerző is összefoglalta az elmúlt két-három évtizedben, rámutatva arra, hogy a pedagógusi pálya 18. századtól induló, egyre jobban kibomló professzionizálódása a társadalmi modernizáció szerves része, ugyanakkor egyik fontos előmozdítója is volt (erről bővebben például Németh, 2012; Baska & Hegedűs, 2013; Fizel, 2017; Nóbik, 2019). Az óvodai keretek között dolgozó férfiak és nők esetében hazánkban az 1820-as évek végétől követhetjük nyomon a szakmásodás fejlődéstörténetét, ennek részeként az óvópedagógusi munka

feminizálódását. Legelső hazai óvodaszervezőnk, Brunsvik Teréz írásaiból kiderül, hogy az óvodákban ő inkább a nőket szerette volna foglalkoztatni. Ezt írta: „A kisdedóvók, a nők élete és a gyermekszeretet; a gyermek élete és főleg a női érzék, a gyermekgondozás és az asszonyi lélek – ezeket csak az ész választja el egymástól, ám lényegüket tekintve egyek – mert Isten az emberi nem testi és lelki fennmaradását a gyermekek által az asszonyszívbe és -lélekbe plántálta.” (Brunsvik, 2000, p. 41.). Zibolen Endre kutatásai szerint ugyanakkor jól látszik, hogy a Brunsvik Teréz által létesített legelső hazai óvodákban (kisgyermekiskolákban) vezetőként túlnyomórészt férfiak dolgoztak: Weldy József és felesége, Steinecker Alojzia kezdték meg 1828-ban a munkát, és 1829-ben, a következő évben érkezett Kern Máté, amikor is Weldyék Krisztinavárosba, majd Lipótvárosba mentek. A pesti, lipótvárosi óvoda tanítója 1829-től Horváth Ferenc, a vízivárosi intézményé pedig Antalfy Sámuel volt (Zibolen, 1984, pp. 19–31).

1. táblázat

Oktatószemélyzet Brunsvik Teréz óvodáiban Zibolen Endre összefoglalása nyomán (Forrás: Zibolen, 1984, p. 22)

	Krisztinaváros	Felsőváros	Lipótváros	Víziváros
1829. május 10.	Weldy József	Kern Máté	Horváth Ferenc	Antalfy Sámuel
1829. október 29.	Rider Máté Bauman Jozefa Mayerhoffer Ferenc	Kern Máté	Weldy József és felesége, Stei- nacker Alojzia	Antalfy Sámuel
1830. január–jú- nius	Rieder Máté	Horváth Ferenc	Weldy József	Antalfy Sámuel Mayerhoffer Ferenc

A ránk maradt forrásokból kiolvasható, hogy Brunsvik Teréz gondozónőket is alkalmazott, és a felkészítésükről nagyon sokat gondolkozott: egy 1829-es októberi körözüvénye például elrendelte, hogy „a tanítónők és jelölt nők minden vasárnap és ünnepnap délután kétórás előadáson vegyenek részt, amelyet Maisch Jakab krisztinavárosi plébános tart számukra. A tanfolyam elvégzése után vizsgát is kell tenniük.” (Zibolen, 1984, p. 31). A nők óvodai foglalkoztatásáról vallott nézeteivel a reformkorban kevesen tudtak egyet érteni, az 1830-as évektől ugyanis mind több írásmű és gyakorlati kezdeményezés utalt arra, hogy az iskoláztatás előzményének tekintett, azzal sokszor egységes gondolati körben kezelt óvodaügy és óvodák irányítása, az óvóképzés megszervezése gyakran és inkább a férfiakhoz kötődött.

1836-ban alakult meg a Kisdedóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület, 1837-ben pedig Tolnán megnyílt az első óvóképző, Wargha István vezetésével. Ebbe az első tolnai, majd 1844-ben Pestre átköltöztetett óvóképzőbe (eredeti nevén Kisdedóvási Példányintézet) eleinte csakis férfi

hallgatókat vett fel, és csupán később, 1862-től lettek nőnövendékei (Kurucz, 2002; Draskovits, 1940, p. 100), jöllehet, a lányok felvételét a képző megszervezője, Wargha István már kezdettől fogva el tudta volna képzelni, az óvók mellett dajkák képzésével (Peres, 1898, pp. 30–31).

Wargha dolgozta ki – hazai előzmények híján saját elképzelései nyomán – Kacskovics Lajos és Szentkirályi Mór segítségével a képző szervezetét, szabályzatát. A képzés egy, a segélydíjas növendékeknek pedig akár két évig tartott. A rendes növendékek mellett olyan tanítókat is fogadtak az intézményben, akik tanítóként kívántak néhány hónap alatt betekintést nyerni az óvodai nevelés világába (Peres, 1898, p. 35). Ez jól mutatja, hogy akkoriban sem az óvoda és iskola, sem pedig az óvó- és tanítói pálya között nem volt nagy és egyértelmű választóvonal, és létezett bizonyos „átjárás”. Erre jó példa egy, a kolozsvári kiadású Vasárnapi Újság egyik 1845-ös számában megjelent rövid cikk, melynek szerzője (Sz. I.) beszámolt a Vasdinnyei uradalomban kevéssel korábban felállított óvoda működéséről. Az intézményben kezdetben Batthyány Kázmér gróf támogatásával a tolnai óvóképzőben elsők között képesítést nyert Markovics György óvót alkalmazták, a szülők azonban nem fogadták el őt, aminek oka a cikkíró szerint görögkeleti vallása volt. Az ő 1843-as távozását követően az óvodába járó gyerekek száma emelkedett, pedig egy képzettség nélküli béres asszony vigyázott rájuk, valamint Novák József gazdasegéd felügyelte az intézmény működését. Egyértelműen iskolászerű volt ez az óvoda is, hiszen a nagyobb gyerekeknek például írást és olvasást tanítottak. Az intézmény végül már messze túlmutatott az óvoda fogalmán, hiszen a hat éven aluliak mellett esetenként olyan tizenhat éves növendékei is voltak, akik Nováktól a gazdálkodás alapjait tanulták (Sz. I., 1845, pp. 450–460).

1848-ban a Nevelési Emléklapokban egyértelműen az állt, hogy a „különálló óvoda vezérője: képzett óvó” lehet, óvónő (vagy férfisegéd) csak akkor foglalkozhatott a gyerekekkel ebben a reformkori évtizedben, ha az óvoda elemi iskolához kapcsolódott, mert ebben az esetben annak tanítója felügyelte az óvodai munkát. Volt a szövegben egy érdekes pont, eszerint: „Azokban mind a segéd, mind az óvónő a vezérő egyén irányában személyileg független.” Megjelenik ugyanitt a dajka feladatköre is: „Az óvodai személyzet mulhatatlan kiegészítője, a tisztálkodást s egyéb szükséges testi ápolást kezelő dajka.” (Jegyzőkönyv, 1848, p. 11). Ezen a tanítói tanácskozáson már célul tűzték ki azt, hogy az óvóképző intézetben óvónőket és dajkákat is kell képezni, és azt, hogy a nemek – korszakban szokásos – elkülönítése miatt két külön osztályt kell indítani. 1848-ban a Pesti Divatlap hasonló tartalommal közölte Ney Ferenc indítványát, melynek 2. pontjában szerepelt az, hogy a gyerekekkel foglalkozó személy neve óvónevelő legyen, akit népnevelőnek, az óvodát pedig 2 és 6 (legfeljebb 7) éves kor közötti gyermekek nevelési intézményének kell tekinteni. Ő azt gondolta, hogy a kisebb községek igényei miatt szükséges az óvónők és nevelőnők képzése is, de az akkori gyakorlatnak megfelelően jelezte, hogy a képzőben külön osztályokban kell tanítani

a fiúkat és a leányokat (Ney, 1848, p. 643). Ugyanez szerepel a már említett, magyar tanítói első egyetemes gyűlés 1848. júliusi jegyzőkönyvében is: „7. Az óvókat képző intézetekkel kapcsolatban álljon oly osztály, hol az óvónők sőt a dajkák is képeztetnek és előkészítetnek. 8. Ez okból a központi óvóképezde két fő szakra oszlik külön tanárokkal, de egy igazgató vezérlete alatt.” (Jegyzőkönyv, 1848, p. 13). Kisdédóvónők rendszeres képzésére tudomásunk szerint az 1850-es évek végétől – Patyi Gábor adata szerint 1858-tól (Patyi, 2013, p. 45) – került sor, bár ezt megelőzően is találunk utalást olyan tanító-nőkre, akik óvó- vagy tanítóférjük mellett segédkezve láttak el feladatokat a kisdédóvodákban.

A Vasárnapi Újság egyik 1858-as számában a nyári óvodák felállítása mellett érvelt felhívásában egy nagyváradi tanító. Űgy gondolta, hogy a kisgyermek biztonságos elhelyezését egy ilyen intézményesült forma tudja igazán garantálni, és kiemelte a női munkaerő bevonásának szükségességét az óvodákban, saját környezetében felajánlotta ingyenes segítségét a nyári óvodai munkára vállalkozó nők felkészítésében (Sztánkovics, 1858, p. 122). Az okleveles óvó több, későbbi lapszámban is, folyamatosan érvelt az óvónők alkalmazása mellett, a szülőkhöz, lelkészekhez, községi elöljárókhoz intézve szavait. Írásaira adott válaszként értelmezhetők a kismarjai Könyves János alábbi sorai, aki szintén fontosnak tartotta a nők bevonása mellett a leendő óvónők képzésének a megszervezését is. „A kiképzett nők óvókul alkalmazását a tisztelt közlő úr nyíltan nem ellenezvén, ennek bővebb fejtegetését feleslegesnek tartom, annyival inkább, mivel a nők ide kellő képességéről hatalmas bizonytságot teszen az, miszerint ők – kiket pedig semmi kollégium vagy főiskola nem képez – nemcsak a szépirodalom virágos mezején, hanem a komoly tudományok rögös útján is gyakran bámulandó magasságra föl-emelkednek, és hogy a magasabb nevelőintézeteket is biztos kézzel tudják vezetni. Hátha még tudományos alapon nyugvó magasabb kiképezést nyerének, mit nem lehetne tőlök várni és reményleni!” (Könyves, 1858, p. 330). Írásában egyértelműen amellelt érvelt, hogy az óvodaállítást akár nőekkel is lehetne segíteni: „nagy nyereménynek tartanám, ha »a szegény községben« a kezdet egy értelmes és szelid nő alkalmazásával is megtétetnék. Ezzel is nagyon sok jó lenne eszközölve, vagy általa sok veszély és nyomor megelőztetnék, és első, alsó lépcső — mert ennek is kell lenni, nem csak felsőnek — lenne a fölebbemelkedésre. Megizlettetné és terjesztené ez az óvodákat s közelebb-közelebb hozná annak óhajtott teljes és boldog országát.” (Könyves, 1858, p. 331).

Dualizmuskori viták és adatok a férfiak és nők óvodai alkalmazásáról

Férfi vagy nő legyen a kisdédóvó? – ez a kérdés jól láthatóan néhány évvel a nők óvóképzésének megkezdését követően, még egy bő évtizeden át élénken érdekelte a szakmabelieket. 1872-ben például Kobány Mihály, több száz ko-

rabeli cikk szerzője, mintáóvó vetette fel a Néptanítók Lapjában közölt írásában a következő kérdést: „Férfi vagy nő kezekre bizzuk-e a gyermekkeretek vezetését?” (Kobány, 1872, p. 571). A lap szerkesztője – megcsillagozva ezt a címet – lábjegyzetben az alábbiakat fűzte hozzá: „E kérdést t. ügytársunk elég élesen tüntette föl. Hiszszük, hogy fognak találkozni, akik arra nézve másképen vélekednek mint ő, de az eszme sokoldalú megvitatás által csak tisztulni fog, mit az ügy érdekében csak helyeselni lehet.” (Kobány, 1872, p. 571). Kobány írására adott reakciónak tarthatjuk azt, hogy a lapban kevéssel később kialakult egy vita arról, hogy férfiak vagy nők neveljék-e a gyerekeket az óvodákban (Tóth, 1872, pp. 687–688, 725–726.) A szerző, a miskolci óvó-nevelő, Tóth István azt írta – Kobány Mihály cikkére utalva (amely írás szerint a gyermeknevelés túlnyomórészt az apák feladata), annak kijelentéseivel vitába szállva –, hogy az első hét évben a gyermekek nevelése a családban alapvetően anyai feladat, így az óvodákban is helyesebb volna az óvónők alkalmazása. Tóth ezt fogalmazta meg: „a férfi óvó figyermeket, az óvónő pedig leánygyermeket nevelhet leghelyesebben.” (Tóth, 1872, p. 725). Az idézet utolsó, zárójeles részlete mutatja, hogy ezt a kijelentést a lapszerkesztő megkérdőjelezte. Egy bő évtized alatt aztán nagyot változott a helyzet. Egyik, 1884-ben megjelent cikkében P. Szathmáry Károly, a korabeli kisdedóvás ügyének jelentős képviselője már annak az aggodalmának adott hangot, hogy az óvói pályán túl kevés a férfi: „... én épen a fölött aggódom, hogy erre a pályára férfiak épen nem fognak vállalkozni. ... Az „orsz. kisdedóv egyesület” sohasem zárta el képezdáját a férfinövendékek előtt; rendesen minden évben akad is egy-kettő; azonban fájdalom, ritkán nyerhetünk olyanokat, a kik a kisdedóvás pedagógiai színvonalát nagyon emelnék. És ezt még rossz néven sem lehet venni, mert ha csak valami szent hevület nem vezet valakit erre a pályára: igen természetesnek tartjuk, hogy mívelt és értelmes fiatal ember elmegy oda, a hol kevesebb fáradsággal többet szerezhet.” (P. Szathmáry, 1884, p. 143). A vitákkal egy időben, az 1870-es, 1880-as években a történeti Magyarország számos helyszínén az óvodákban már nők foglalkoztak a gyermekekkel, és az óvoda mint intézmény támogatói között is gyakran ott találjuk a jómódú hölgyeket. Erre jó példa az a – Szerelemhegyi Antal összeállításában megjelent – magyarkanizsai adat, mely szerint az ottani zsidó hitközségnek az 1874–1875-ös tanévben két óvodája volt, az egyiket Mózer-Ábrahám Júlia, a másikat pedig Fodor Erzsébet vezette, a támogatók között pedig (akik például édességeket, karácsonyfa-díszeket adományoztak) több hölgyet is említett az itt idézett összeírás (Szerelemhegyi, 1875, p. 24.). A valóság az volt, hogy a korszakban a férfiakat még a kedvezőbb kereseti viszonyok sem vonzották az óvodák világába, pedig a férfi óvók és az óvónők, illetve a dajkák fizetésében a 19. század közepén tetemes (akár négyszeres) különbség is volt, csakúgy, mint sokszor a tanítói és tanítónői pálya esetében.

A következő, Baska Gabriella és Hegedűs Judit által közölt táblázatban látható, miként is alakult 1876-tól 1890-ig a kisdedóvói pályán lévők nemi megoszlása. A kutatónők megjegyezték, hogy a nemek szerinti megoszlás

feltüntetése 1876-ban még nem volt jellemző, erre csak az 1880-as évek közepétől került sor az országos jelentésekben (2013, p. 2–3).

2. táblázat

A kiseddóvási pályán lévők nemi megoszlása

1876		1887		1888		1890	
Férfi	315	Férfi	61 = 9,42%	Férfi	49 = 6,63%	Férfi	51 = 6,1%
Nő		Nő	586 = 90,58%	Nő	690 = 93,37%	Nő	778 = 93,9%

A változások a képzők létszámadatait nézve is láthatók: Baska Gabriella és Hegedűs Judit adatközlése szerint a pesti képző jellemzői a következők voltak (Baska & Hegedűs, 2013, p. 2):

- 1862–64-ben 30% volt a női növendékek aránya,
- 1871–72-ben összesen 24 hallgató volt, ebből 8 férfi;
- 1872–73-ban összesen 15 hallgató volt, ebből 3 férfi;
- 1873–74-ben összesen 27 női hallgató látogatta a képzőt.

A 19. század második felétől, különösen az utolsó negyedszázadban egyre több óvoda (gyermekkert) nyílt, és ezekben már zömmel nők dolgoztak, akiknek a képzését – nagyban támaszkodva Fröbel óvónőképzési gyakorlatára – Magyarországon is mind jobban és több helyszínen kiépítették (Szabolcs & Réthyné, 1999, p. 366). Patyi Gábor összefoglalása szerint „1873-ban a Magyarországi Központi Fröbel Nőegylet szintén a fővárosban létesített egy gyermekertésznő-képző intézetet, mely a dualizmus korának első felében erős konkurenciája volt a régi képzőnek. 1873 és 1875 között Kolozsváron, Kassán és Sopronban is indítottak fröbeli szellemiségű gyermekertésznő-képző tanfolyamokat, amelyek azonban nem voltak hosszú életűek” (Patyi, 2010, p. 101). A kétévfolymossá vált óvóképzésre az 1874–1875-ös tanévtől kizárólag nők jelentkeztek.

Az 1891:XV. kiseddóvási törvény előkészítése és tartalma

Látható, hogy az 1890-es évek elejére a pályán lévő kiseddóvók és a képzőket látogató növendékek között is már csak minimális volt a férfiak száma, egy 1891-es VKM-jelentés szerint „a női nem már majdnem teljesen elfoglalta az őt megillető helyet, ami természetes következménye azon foglalkozásnak, mely nem annyira az oktatás, mint inkább a megóvás, a gondozás céljára van irányítva” (VKM 20. jelentés, 1891, p. 149, idézi Baska & Hegedűs, 2013, p. 3). Ez a szemléletmód egyértelműen tetten érhető volt az 1891-ben megjelent, XV. szám alatt kiadott kiseddóvási törvényt előkészítő vitában, majd magában a törvényben is. A törvény megjelenését megelőző időszakban a parlamenti hozzászólásokban és számos sajtótermék hasábjain többször szóba került a

férfiak és/vagy nők óvodai alkalmazásának, képzésének tág kérdéskörén belül – mintegy „altémaként” – a két nem alkalmasságának a kérdése, és egyre inkább megfogalmazódott az az álláspont, hogy 7 éves korukig inkább a nők foglalkozzanak a gyermekekkel, mert ehhez a pályához kedvezőbb tulajdonságaik vannak, mint a férfiaknak: „Mert az alapvető nevelés és oktatás természete hozza magával, hogy e téren a nők domináljanak. ... paedagogiai szempontból valóban kívánatos, hogy az óvás ügye nőkre bízassék, mert az anyák helyét ők pótolhatják legkönnyebben és legjobban, mert eddigé az óvónők a fenntartók legnagyobb megelégedésére működtek e téren.” (Törvényjavaslat, 1890, p. 167). A törvényjavaslattal kapcsolatos vitában – mely 1891. január 19. és 30. között zajlott a parlamentben – 79 képviselő szólalt fel 174 beszédben (Draskovits, 1940, p. 32). A vitát 2007-ben megvédett doktori értekezésében Podráczky Judit a diskurzuselemzés módszerével máig a legrészletesebb elemzésnek vetette alá. Így fogalmazott művében a „Női munka elősegítése” című alfejezetben: „Nem kis jelentőségű momentumnak nevezte a miniszter azt a tényt, ami a javaslatban úgy fogalmazódik meg, hogy az óvóállomásokra elsősorban mindig nők alkalmazandók. Nagy fontosságúnak tekintette egyrészt azért, mert a nők értenek leginkább a gyermekek gondozásához, ők pótolhatják legkönnyebben az anyai felügyeletet. Másrészt azért, mert ezen az úton a szociális problémák egyikének megoldását is elősegíthetőnek vélte azzal, hogy lehetővé teszi: a nők hivatásukhoz és természetükhöz mért munkakörben kelő állást nyerhessenek és így biztosíthassák a maguk fenntartását.” (Podráczky, 2007, p. 87). Műve 11. ábrájához kapcsolódóan részletesen idézte, elemzés és összevetés alá vonta a nők alkalmazásának, alkalmasságának kérdéséről szóló képviselők szavait (Podráczky, 2007, pp. 105–106). Kutatási tapasztalait tanulmány keretei között is összegezte (Podráczky, 2013, pp. 11–24). A parlamenti vitát a Pesti Napló Esti Lapja 1891 januárjában részletesen, több esetben szó szerint közölte, felsorakoztatva a képviselői hozzászólások lényeges részleteit, így a törvény megvitatásával szinte egyszerre a szélesebb olvasóközönség is értesülhetett arról, milyen pontokon voltak viták.

A Csáky Albin kultuszminiszteri ciklusa alatt elfogadott, 1891. év XV., a kisdedóvról született törvénycikk hazai kutatóink műveiben már számos alkalommal bemutatásra került (például Draskovits, 1940; Vág, 1991; Kelemen, 1992). A törvény a kisdedóvok képzésénél végül fenntartotta a férfiak és nők képzésének lehetőségét (az előbbieket esetében 16., a lányoknál pedig a 14. betöltött életévhez kötve a képzés megkezdését), és megerősítette a két nem tagjainak elkülönített tanítását (31. és 33. §). A képzés időtartamát illetően a törvénykezők érvényben hagyták az 1874-ben bevezetett kétéves képzést (34. §) (Netjogtár, é.n., pp. 1–11).

Néhány évvel a törvény megjelenése után, az 1896-os állapotokat bemutatta a Kisdednevelés című lap részletes adatokat közölt az akkor Magyarországon működő óvodákról (György, 1897, pp. 244–247). A cikk szerint a Millennium évében „2115 kisdedóvó-intézetben 2222 kisdedóvó, 166259 gyermeket ápolt és nevelt s ezek közül 103.350 járt 1078 rendes óvóintézet-

be, ahol összesen 1174 óvónő működött, a többiek pedig állandó vagy nyári menedékházakba” (György, 1897, p. 244). A szerző, György Aladár megállapította, hogy 1891 óta az óvodák száma nem emelkedett olyan mértékben, mint ahogyan az akkori 12 képző valamelyikében végzett növendékeké. A szerző arról számolt be, hogy körülbelül 1500 lehet az oklevelet szerzett, ám óvodai állást nem találó óvónő az országban, amiről így írt: „újabban már nemcsak magánkörökben, de hivatalos uton is felmerült az a panasz, hogy a kisdedóvintézetek száma igen lassan szaporodik s ezzel szemben az óvónőket képző intézetek oly tömegesen osztják az okleveleket, hogy az óvónők között valóságos proletárosztály fejlődött ki” (György, 1897, p. 244). Kobány Mihály, aki akkoriban Sepsiszentgyörgyön dolgozott, ugyanezt a problémát így összegezte egy cikkében: „Az óvónői okleveleknek a szükségletet messze túlszárnyaló kibocsátásával nem cselekedtünk valami helyes dolgot, mert egyrészt felesleges pénzt fecséreltünk el a képzésre, másrészt az állomásra nem jutható képesített nőkben csak a sorsukkal elégedetlenek számát gyarapítottuk, és mert e túltermeléssel szemben tanítónőkben meg nagy a hiány.” (Kobány, 1898, p. 336). Nem voltak jó helyzetben azok a nők sem, akik találtak óvónői állást, mert 339 forint volt akkoriban az átlagos fizetésük egy miniszteri jelentés szerint, ami csaknem a fele volt az 1860-as, 70-es években az óvóknak juttatott béreknek. Az „U” monogramot használó cikkíró ezt így kommentálta: „Ez éppen nem mondható haladásnak s bizonyosan kapcsolatban van azzal a ténnyel, hogy az óvónők képzettségi foka a 60-as évek óvóinak képzettségéhez képest súlyedtt és azzal a ténnyel, hogy a férfiak a kisdednevelői pályát elhagyták. Mi egyik tény és a következményét sem tartjuk örvendetesnek s a kisdednevelés-ügyre nézve üdvösnek.” (A miniszter 26. jelentéséből, 1897, p. 332).

Az állást nem találó, képzett óvónők esetében a századvégen megjelent a sajtóban olyan vélemény is, hogy óvónői képzettséggel akár a népiskolákban is lehetne alkalmazni a nőket. (Az ezzel kapcsolatos vitáról például Gaál, 1897, pp. 551–553). Ezt egy miniszteri rendelet lehetővé is tette, azzal, hogy az iskolában elhelyezkedő óvónő két év alatt köteles tanítónői képesítést is szerezni. Ugyanabban az időszakban egyes képzőkben felmerült az óvónői osztályok csökkentése is (lásd például Az esztergomi r. kath. óvónőképző-intézetben..., 1897, p. 264), illetve (eltérően az 1891:XV. tc. azon előírásától, hogy négy polgári vagy két felső leányiskolai osztály után lehet az óvónőképzőbe jelentkezni) miniszteri rendelet jelent meg a kötelező felvételi vizsgáról, aminek szintén az volt a fő oka, hogy kevesebben és jobbak kerüljenek az óvónői pályára. A törvény és a rendelet köztötti ellentmondást a korabeli sajtóban többen is nehezményezték (erről bővebben Kobány, 1898, pp. 334–337).

Összegző gondolatok

A „hosszú 19. század” embere hatalmas változásokat élt meg. Az egyre-másra születő új tudományos eredmények, technikai találmányok alapjaiban

rengették meg a korábbi teológiai-filozófiai tanításokat. Új megvilágításba kerültek a társadalmi-gazdasági kérdések, az ember származása és történelme, helye és szerepe, feladatai, lehetőségei a világban. A gombamód szaporodó sajtótermékeknek, a felfutó volumenű könyvkiadásnak, a sorra alakuló tudományos testületeknek, egyleteknek, az írni-olvasni tudók száma növekedésének, a közlekedés és hírközlés forradalmi változásainak és számos egyéb oknak köszönhetően korábban sosem látott mértékben és gyorsasággal terjedtek az új eszmék, az ország- és kontinens-határok sem állták ezek útját. Számos korabeli politikai és szakmai vita, újságcikk, könyv-recenzió, tudományos előadás és magyarra fordított mű vagy műrészlet mutatja, hogy hazánk politikusai, tudósai naprakészen követték a külföldön született tudományos eredményeket, és azokra nem csak gyorsan és változatos módon reflektáltak, hanem sok, önálló kutatásokon és megfigyeléseken alapuló munkát is produkáltak.

A 19. század során minden korábbinál több, a nőemancipáció érdekében közzölt, a nők keresői pályákon történő megjelenésének előmozdítását szolgáló írás jelent meg a nyugati féltekén. A szerzők között férfiakat és nőket, különböző társadalmi származású és vallású, más és más politikai-filozófiai meggyőződésű, a legkülönbözőbb országokból való személyeket találhatunk. A nők jogairól, művelődési lehetőségeiről szóló művek műfajukat és tematikájukat illetően is igen változatosak voltak a korszakban. Közös vonás viszont a számos írásban, hogy a nők helyzetét a szerzők a nemzetek sorsával, fejlődésével, illetve az erkölcsökkel, a népesedési mutatók változásaival összefüggésben tárgyalták (lásd Kéri, 2008). A 19. század végén mind nagyobb számban munkába álló nők jelentős része a vegyipar, az élelmiszeripar és a nyomdaipar területén helyezkedett el, azonban a századfordulóra egyre jobban megváltozott és kiszélesedett a nőknek javasolt, női munkaerővel betöltött szakmák köre. Az akkori szerzők határozottan megfogalmazták, hogy a nők számára kiválóan alkalmas pályának látszik például a pénztárnoknői, a postamesternői, a távirtdákbán és boltokban betöltött posztok, illetve a kisededővői, nevelőnői és tanítói pálya (erről részletesen: Kéri, 2018, pp. 367–376). A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus Nőnevelési Szakosztályában Beke Manó tartott előadást a női munkakörökről és azok bővítési lehetőségeiről (Beke, 1898, pp. 1246–1247). Beke előadásához hozzászólva György Aladár azt mondta, hogy az előző népszámlás azt mutatta, hogy Magyarországon a 30 éven felüli női népesség köréből 970.000 olyan személy van, akinek családon kívül kellett élnie, és közülük soknak önálló kereső tevékenységet is kellett végeznie. Szerinte nem arról van szó, hogy a hozzá hasonló gondolkodásúak azért szeretnék a nők munkakörének kiterjesztését, hogy elvonják a családi élettől, hanem azért, mert ez társadalmi szükséglet, a túlságosan gyors, korábban sosem látott sebességű változások velejárója. Hallatlan lelkesedéssel fejtette ki, hogy a nők munkavállalását ellenzők semmiképp nem lesznek sikeresek, mert az idő nem őket fogja igazolni (György, 1898, p. 1251).

A nőképzést és munkavállalást taglaló, tág tématerületnek a századfordulón egyik középponti kérdése volt a nők pedagógiai intézményekben (köztük az óvodákban) való munkavállalásának a témája. A 19. század végétől a helyzet az óvóképzés és a napi óvodai munka területén a nyugati országokhoz hasonlóan hazánkban is jelentősen megváltozott: akkoriban a két évfolyamos óvónőképzők már számos, főként középosztálybeli leány számára jelentettek vonzó tanulmányi formát. A nők létszámukat tekintve az óvodai intézményekben és a képzőkben is igen jelentős többségbe kerültek a férfiakkal szemben, és néhány évtized leforgása alatt az óvó urak helyét szinte teljesen átvették az óvónők és óvodai dajkák.

A pedagógusi szakma a 19–20. század fordulójára jelentősen differenciálódott, a képzés és a munkavégzés jellemzőit tekintve is sokszínűvé vált. A nők óvodai munkavégzését, pályaalakulását évtizedeken át viták pro és kontra érvei taglalták, a 20. század elejére azonban ezeken már túlhaladt az idő. Addigra a tanuló, majd önálló keresői pályára lépő nő alakja az Osztrák-Magyar Monarchiában is egyre jobban megszokott jelenséggé vált, különösen is igaz ez az óvónői és tanítói szakma esetében. Erre egy jó példa, hogy 1916-ban Hacker Boriska az alábbi, nők által is betölthető pedagógusi munkaköröket gyűjtötte össze a Feministák kongresszusára, jelezve, hogy melyik pálya milyen tanulmányi idővel jár: felsorolásában első helyen szerepelt az óvónői szakma, az elemi iskolai tanítónő, polgári iskolai tanítónő, középiskolai tanár, kereskedelmi iskolai tanár, tanítóképezdei tanár, tornatanító, rajztanító, kézimunkatanítónő, énektanító, szépipírás, gyorsírás, gépipírás tanítója, zenetanító, valamint a nyelvtanárnő mellett (Hacker, 1916, pp. 65–67). A nők jelenléte az óvodákhoz kapcsolódó munkakörökben elfogadottá, arányuk túlnyomóvá vált, és az óvodapedagógusi pályán történő alkalmazásuk hazánkban máig terjedően tartósnak mondható. Fontos kutatási résztema lehet – például Patyi Gábor korábbi, 2013-as, a magyar óvónőképzést az osztrákkal összehasonlító kutatásai mintájára – a későbbiekben annak árnyalt vizsgálata, hogy térségünk, kontinensünk és más földrészek viszonylatában hogyan alakult, jellemző volt-e a magyarországihoz hasonlóan az óvopedagógusi szakma elnöiesedése. A 20. század első felében több száz, az óvónők hivatásával, képzésével, munkaköri feladataival kapcsolatos sajtócikk, továbbá tervezetek, könyvek és más források születtek. Ezekben szinte még elvétve sem találni már olyan véleményt, amely megkérdőjelezte volna a nők óvodai munkakörökben történő alkalmazását. Inkább vált jellemzővé az olyan, az óvopedagógusi munkát részben idealizált formában, kifejezetten a nőkhöz kapcsolódó szakmaként bemutató gondolatsor, amit 1940-ben Draskovits Pál vetett papírra a saját könyvében: „Az óvónői pálya a nagy elfoglaltságon fölül sokoldalúságot is kíván. A mosolynak és derűnek nem szabad az óvónő ajkáról és szívéből egy pillanatra sem eltűnni, mert a játékos kedélyesség nagy nevelő erő. Mi a mosoly és játék gondtalan birodalmában élünk és ezek az eszközeink a gyermek testének és lelkének harmonikus fejlesztésére.” (Draskovits, 1940, pp. 38–39). Az általa említett „biroda-

lom” irányítása a legelső magyarországi óvoda 1828-as alapítását követően, kevesebb, mint száz év alatt, tartósan és egyértelműen az óvónők és dajkák kezébe került.

Irodalom

1891. évi XV. törvénycikk – a kisdedovásról. *Netjogtár*, ész.n., 1–11. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89100015.TV&targetdate=&printTitle=1891.+%C3%A9vi+XV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (2023.07.15.)
- A képviselőház ülése január 20-án. *Pesti Napló Esti Lapja*, 42(20), 1891. január 20., 1.
- A kisdednevelésügyi törvényjavaslat. *Kisdednevelés*, 19(7), 1890. június 1., 118–120.
- A magyar tanítói első egyetemes gyűlésnek jegyzőkönyve. *Nevelési Emléklapok*, 6. füzet, szerk: Tavasi, L., Pest, 1848.
- A minister 26. jelentéséből. *Kisdednevelés*, 26(14), 1897. július 15., 332–333.
- A Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett huszadik jelentése*. I. kötet. Budapest, 1891.
- Az esztergomi r. kath. óvónőképző-intézetben... *Kisdednevelés*, 28(10), 1898. május 15., 264.
- Baska, G. & Hegedűs, J. (2013). *A magyarországi pedagógusképzés története a recepciós hatások tükrében*. k.n. http://pedagoguskepzes.elte.hu/images/anyagok/iii1/39_a_magyaro_pedkep_tortenete.pdf (2023.07.15.)
- Beke, M. (1898). A nők munkakörének kibővítése. In Nagy, L., Beke, M. & Kovács, J. (Eds.), *A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója* I. kötet (pp. 1246–1247). Franklin.
- Brunszvik, T. (2000). *Versek, cikkek, levelek, naplóiidézetek*. Brunszvik Teréz Szellemi Alapítvány hírlevelének melléklete, Őrláng füzetek 39.
- Draskovits, P (1940). *A magyar kisdednevelés és kisdedóvónőképzés története és jelen állapota*. Közlemények a Szegedi Ferencz József Tudományegyetem Pedagógiai Lélektani Intézetéből. Özv. Pauly Károlyné Könyvnyomdája.
- Fizel, N. (2017). A pedagógusprofesszió és hazai kutatástörténeti előzmények. *Pedagógiai történeti Szemle*, 3(3–4), 55–67. <http://real.mtak.hu/92682/1/74-162-1-SM.pdf> (2023.07.15.) <https://doi.org/10.22309/PTSZEMLE.2017.3.4>
- Gaál, L. (1897). Az óvónők alkalmazása a népiskolában. *Kisdednevelés*, 26(22), 1897. november 15., 551–553.
- György, A. (1897). A kisdedovási ügyének fejlődése. *Kisdednevelés*, 26(11), 244–247.
- György, A. hozzászólása (1898). In Nagy, L., Beke, M. & Kovács, J. (Eds.), *A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója* I. kötet, Franklin.
- Hacker, B. (1916). Tanítás különböző fokon. In *Az 1916 június havában betiltott Feminista Kongresszuson el nem mondott beszédek* (pp. 65–67), Feministák Egyesülete.

- Kelemen, E. (1992). A kiseddovásról szóló 1891. évi XV. tc. In Balogh, L. (Ed.), *Az oktatási törvénykezés hazai történetéből. Neveléstörténeti Füzetek* 11. (pp. 35–43.) Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Kéri, K. (2008). *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867–1914*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- Kéri, K. (2018). *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alappal)*. Kronosz Kiadó.
- Kobány, M. (1872). Férfi vagy nő kezekre bizzuk-e a gyermekkertek vezetését? *Néptanítók Lapja*, 5(3), 1872. augusztus 15., 571–572.
- Kobány, M. (1898). Az óvóképezdei felvételek s az óvónők alkalmaztatása. *Kiseddnevelés*, 27(13), 1872. július 1., 334–337.
- Könyves, J. (1858). Még egyszer a falusi kiseddovodákról. *Vasárnapi Újság*, 5(28), 1858. július 11., 330.
- Kurucz, R. (2002). *Az első magyar óvóképző 1837–1843*. Babits Kiadó.
- Luc, J.-N. (1999, Ed.). L'École maternelle en Europe. XIXe-XXe siècles. *Histoire de l'éducation*. n° 82, 1999. <https://doi.org/10.3406/hedu.1999.3073>
- Mészáros, I (1979).. Az óvoda szó megjelenése. *Magyar Nyelv*, 1, 82–84.
- Mészáros, I. (1983) Pestalozzi változó arca 19. századi népoktatásunkban. *Pedagógiai Szemle*, 33(2), 118–134.
- Morlin, E. (1896). *A magyar kiseddovás múltja és jelene*. Lampel Róbert.
- Németh, A. (2012). *A magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775–1945*. Eötvös Kiadó – ELTE PPK.
- Ney, F. (1847). Töredékek a' kiseddovas érdekében. III. Vélemény az intézetek nevezetéről. *Társalkodó*, 23, 1847. március 14., 77–80.
- Ney Ferencz meghívása következtében... (1848) *Pesti Divatlap*, 23., 1848. május 20. 643–644.
- Nóbik, A. (2019). *A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmások a dualizmus korában*. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- P. Szathmáry, K. (1884). Felelet a kiseddnevelés terén fölmerült aggodalmakra. *Kiseddnevelés*, 8, 143.
- Patyi, G. (2010). *Képzés és Gyakorlat*, 8(1), 99–105. https://epa.oszk.hu/02600/02641/00041/pdf/EPA02641_kepzes-es-gyakorlat-2010-01_099-105.pdf (2023.07.15.)
- Patyi, G. (2013). Óvónők képzés a Lajtán innen és a Lajtán túl a dualizmus korában In Kurucz, R. (Ed.), *Hidak és párhuzamok a 175 éves közép-európai és magyarországi óvóképzés történetében* (pp. 42–55). Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar.
- Peres, S. (1898). Az úttörő (Wargha István) *Kiseddnevelés*, 27(2), 1898. január 15., 30–35.
- Podráczky, J. (2007). Óvodaügy a 19. századi magyar társadalomban. PhD-értekezés, ELTE BTK – PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest. <http://>

- nevelstudomány.phd.elte.hu/vedesek/2007/PhD_2007_Podraczky_Judit.pdf (2023.07.15.)
- Podráczky, J. (2013). Óvoda és óvóképzés a 19. századi magyar társadalomban. In Kurucz, R. (szerk.), *Hidak és párhuzamok a 175 éves közép-európai és magyarországi óvóképzés történetében* (pp. 11–24). Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar.
- Pukánszky, B. & Nóbik, A. (2013). *A magyar iskoláztatás története*. SZTE JGYPK – SZTE BTK, Szeged. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isktortenete/iii1_els_vodink.html (2023.07.15.)
- Sz. I. (1845). A vasdinnyei tanító intézet. *Vasárnapi Újság*, július 20. 12/556–607. 450–460.
- Szabolcs, É. & Réthy, E. (1999). Fröbel és a nőmozgalmak Magyarországon. *Magyar Pedagógia*, 99, 363–373.
- Szerelemhegyi, A. (1875). *Ó-kanizsa mezőváros területén létező összes római katolikus, görög keleti és izraelita nyilvános elemi népiskolák és községi óvodák értesítője az 1874–75. tanévről. 9. évfolyam*. Nyomatott Traub és Sártorynál.
- Sztánkovics, J. (1858). Fölvívás a nyári kisdéd-óvodáknak községenkénti föllállítására ügyében. *Vasárnapi Újság*, 5(10), 1858. március 7., 129.
- Taylor Allen, A. (2017). *The Transatlantic Kindergarten. Education and Women's Movements in Germany and the United States*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190274412.001.0001>
- Tóth, I. (1872). Férfi- vagy nőkezekre bizzuk-e a gyermekkertek vezetését: *Néptanítók Lapja*, 39(5), 1872. szeptember 26., 687–688. és (5)41, 1872. október 10., 725–726.
- Törvényjavaslat a kisdédóvásról, *Nemzeti Nénevelés*, 1890. 4. füzet 167.
- Vág, O. (1991). *Az óvodaiügy törvényes szabályozása Magyarországon*. Magyar Óvodapedagógiai Egyesület.
- Végh, J. (1935). A magyar kisdédóvónőképzés múltja és jelene. *Kisdédnevelés*, 14–17.
- Zibolen, E. (1984). Brunszvik Teréz kisgyermekiskolái. In Bilibok, P., Sebestyén, I. & Zibolen, E. *Első óvodáink életéből* (pp. 19–31). Tankönyvkiadó.

Kéri, K.**Sir or Miss? The Professionalisation and Feminisation
of Pre-School Teaching**

The study provides a summary overview of the steps in the development of kindergarten education in Hungary in the 19th century, from the beginnings of the kindergarten education in 1828. It focuses on the process of the profession of kindergarten teacher. Drawing on contemporary legal documents, minutes of educational bodies and articles in the press, it examines how the work of kindergarten teachers, who were initially almost exclusively male, became an almost exclusively female profession by the turn of the century, highlighting the main themes and arguments of the debates accompanying the feminisation of the profession.

Keywords: kindergarten education, history of kindergartens, history of the press, history of professions, 19th century

Kéri Katalin: <https://orcid.org/0000-0003-1850-3282>